

ANTONIO LECHA MARZO: CIÈNCIA, MEDICINA I LLEI A PRINCIPIIS DEL SEGLE XX

10/01/18

10/04/18

institut
de història
de medicina
i de ciència
IHMC

**PALAU DE
CERVERO**

UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Una exposició amb motiu de la donació de l'arxiu
d'Antonio Lecha Marzo a la Biblioteca Vicent Peset Llorca
de l'Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència
«López Piñero»

Exposició coordinada per Mabel Fuentes
amb la col·laboració de José Enrique Ucedo i José Ramón Bertomeu Sánchez

Textos per José Ramón Bertomeu Sánchez
amb l'ajuda de Mabel Fuentes

Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència «López Piñero»

Universitat de València

2018

Antonio Lecha Marzo i els orígens de la policia científica

El 1907, Antonio Lecha Marzo, aleshores un jove estudiant de medicina, publicà un treball en el qual resumia l'estat dels "coneixements sobre la policia judicial científica"; el qual fou prologat per Salvatore Ottolenghi, la principal figura italiana en aquesta matèria. Per a Ottolenghi, la policia científica havia de ser capaç de resguardar la societat "amb lleis humanes basades en el progrés científic" i tractava el delinqüent com un ésser humà "i no com una fera". En unes altres paraules, la nova policia científica havia de reunir els sabers de la criminologia moderna (l'estudi del comportament criminal) i la criminalística (l'obtenció de proves de delicte). També ho pensava així el jove Lecha Marzo, que considerava que les "ciències modernes" havien aconseguit transformar els conceptes de criminalitat, pena i home criminal. I també reemplaçar "els antics i imperfectes procediments d'investigació judicial" per uns "altres de més exactes, de base essencialment científica". D'aquesta manera, augurava Lecha Marzo, "els personatges creats per la ment d'Émile Gaboriau i Arthur Conan-Doyle tindran existència real". Mencionava així els dos detectius ficticis més famosos del moment: els inspectors Lecoq i Sherlock Holmes, respectivament. Aquestes figures literàries, juntament amb unes altres menys conegudes, com el Dr. Thorndyke d'Austin Freeman, van ser font d'inspiració per a la nova policia científica.

Segons Ian Burney, professor d'història de la Universitat de Manchester, en les investigacions dels detectius imaginaris de la novel·la policial es poden observar molts ingredients de la nova policia científica: la protecció del lloc dels fets per a evitar la contaminació, la recollida detallada d'objectes de l'escenari del crim, inclosos aquells més anodins i trivials; i l'anàlisi detallada, mitjançant tècniques basades en la ciència, de tots els indicis disponibles. Aquesta forma d'investigar, defensada per autors com Edmond Locard i Hans Gross, estava basada en el treball en equip i en un sistema indiciari de proves que es va imposar durant el segle XX i que va arribar a la policia científica moderna.

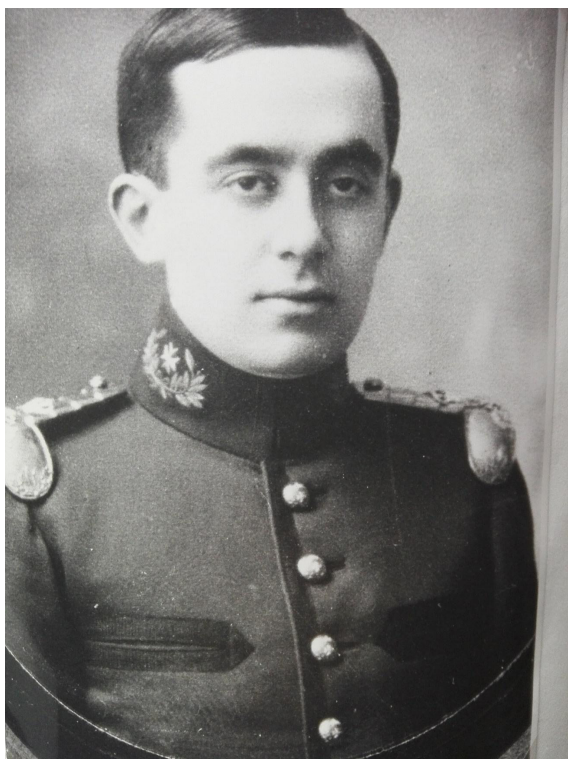
Fa ja dècades, l'historiador italià Carlo Ginzburg definí aquesta aproximació com el "paradigma indiciari". En un audaç article, relacionà aquesta aproximació amb el patrimoni cognitiu dels primers caçadors-recol·lectors que havien de prestar atenció a les empremtes i pistes deixades pels animals. Segons Ginzburg, la nova forma de conèixer a partir de minúsculs detalls, aparentment irrelevants, va sorgir no sols en la nova policia científica i en la literatura detectivesca, sinó que també resulta possible rastrejar-la en l'aproximació d'historiadors de l'art com Giovanni Morelli que emprava petits trets (dibuixos del lòbul de l'orella, forma dels dits) per a distingir entre originals i falsificacions de quadres o per a identificar el veritable artista d'una obra. Com les taques o les figures de la pols que fascinaven els primers detectius científics, els trets elegits per Morelli eren aparentment irrelevants. Ginzburg pensava que aquests tipus d'aproximació podia haver influït també en l'obra del jove Freud, per exemple, en els seu interès per aspectes aparentment marginals del comportament, però molt reveladors des del punt de vista de la psicoanàlisi. I també estava darrere de l'interès per les empremtes dactilars, els trets corporals característics de la criminologia i les investigacions en l'escena del crim de la nova policia científica. Tots ells pretenien conèixer mitjançant "indicis moltes vegades infinitesimals" el que pensaven era "una realitat més profunda ... impossible d'aprehendre mitjançant uns altres mitjans".

Il·lustració 1. Imatges emprades per al «retrat parlat», dissenyat pel policia francès Alphonse Bertillon per a la identificació de delinqüents.

Des de les seues primeres col·laboracions en la càtedra de medicina legal del seu oncle en la Universitat de Valladolid, Antonio Lecha Marzo va poder seguir de primera mà totes aquestes transformacions. Les seues investigacions sobre algunes de les formes més característiques de les noves proves indiciàries (empremtes dactilars i taques de sang i semen) el van convertir també en protagonista destacat dels progressos de la medicina científica a Espanya. Pogué realitzar aquests treballs gràcies al nou context per a la investigació que propicià la creació de la Junta d'Ampliació d'Estudis, de la qual va ser un dels més destacats becaris a l'estranger. La seua mort prematura el 1919 tallà bruscament una brillant carrera que es caracteritzà per l'interès ampli en nombrosos terrenys relacionats amb l'antropologia criminal, la dactiloscòpia, l'antropometria i la detecció de taques de sang i semen. També s'interessà pels estudis sobre l'origen de la vida dels seu temps i mantingué una interessant correspondència amb el científic mexicà Alfonso L. Herrera al voltant de la plasmogènia.

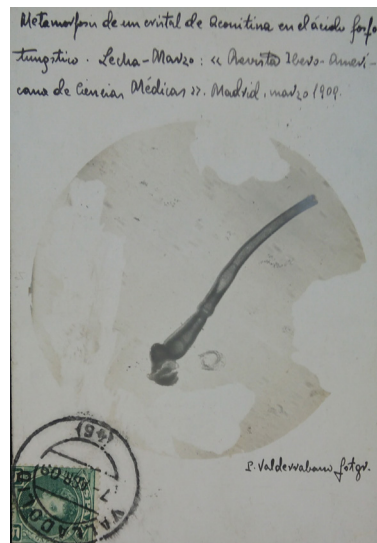
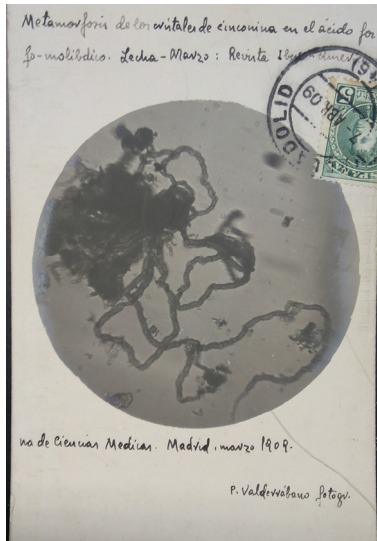
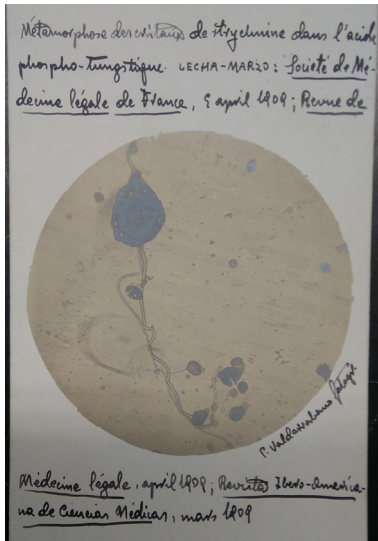
L'arxiu personal de Lecha Marzo, que conté moltes altres cartes de gran valor científic, ha estat recentment donada per la família del metge forense a la biblioteca Vicent Peset Llorca de l'Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència "López Piñero". Gràcies al treball de l'equip de la biblioteca, sota la direcció de José Enrique Ucedo, el llegat es troba per primera vegada completament catalogat i disponible per a futures recerques. Per celebrar aquest fet, s'ha organitzat una exposició, coordinada per Mabel Fuentes, amb una selecció de la documentació, que s'inaugura el 10 de gener de 2018 a les 18 hores al Palau de Cerveró de la Universitat de València. La inauguració comptarà amb la participació de la néta del metge forense, Carmen de Meer Lecha Marzo, que és també autora d'un dels millors treballs bibliogràfics sobre ell. Es pot conèixer així, amb una gran quantitat de material bibliogràfic, manuscrits i fotografies de l'època, l'obra de Lecha Marzo i els orígens de la policia científica.

Il·lustració 2. Lecha Marzo amb 23 anys, durant la seua estada a Lieja.

Antonio Lecha Marzo: apunts biogràfics

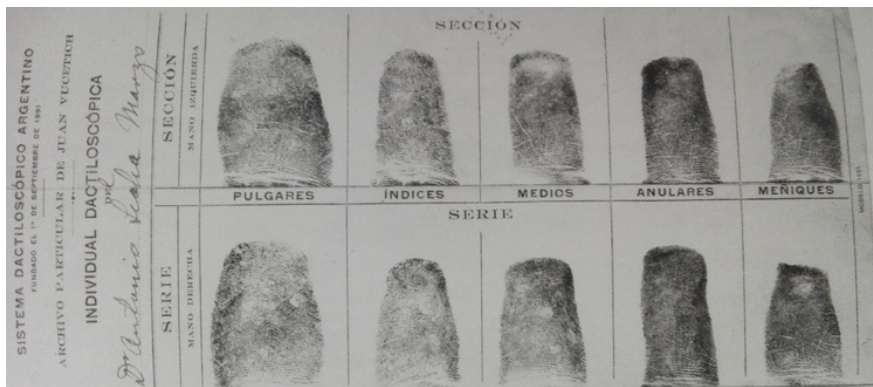
Antonio Lecha Marzo va nèixer a Porac, un poble de l'illa de Luzon, a Filipines, el 7 de febrer de 1888. Fill d'un tinent de l'exercit espanyol, quedà orfe i va ser criat en la família del seu oncle Lecha Martínez, professor de medicina legal a la Facultat de Medicina de Valladolid. Sota els consells del seu oncle, començà a estudiar medicina i a col·laborar en treballs de la càtedra de medicina legal. Fou en aquests anys quan s'interessà per molts temes que va desenvolupar posteriorment: l'anàlisi toxicològica, la detecció de taques de sang i semen, la tanatologia i els signes de mort, i la identificació mitjançant les empremtes dactilars. Molts dels seus treballs més importants es publicaren en aquests anys, entre ells la modificació de la tècnica per a la detecció de la sang mitjançant l'ús de sals de iode. Com en unes altres tècniques d'aquests anys, es basava en l'ús combinat del microscopi i reaccions de formació de cristalls químics. També treballà en aquests anys en la millora del mètode més famós en aquest sentit: el test introduït per Ludwig Teichmann a mitjan segle XIX. També en els seus anys d'estudiant va emprar els mètodes de microquímica per a resoldre uns altres problemes de la medicina legal: la identificació de les taques d'esperma. Va discutir la fiabilitat dels mètodes basats en la formació de cristalls de Barbeiro i, en publicacions posteriors, estudià els avantatges d'uns altres reactius proposats en l'època o la possibilitat d'una identificació individual,

Il·lustració 3. Postals a partir d'imatges de microquímica enviades per Antonio Lecha Marzo a Joan Peset Aleixandre.

tema també recurrent tant en taques d'esperma com de sang, per la seua importància com a prova indiciària en diversos tipus de crims.

Mentre avançava en els seus estudis de microquímica aplicada a la medicina legal, Lecha Marzo també s'interessà per la nova antropologia criminal i, en particular, per l'obra de Cesare Lombroso. A més dels treballs apareguts el 1906, Lecha Marzo realitzà un estudi morfològic del cos de l'anarquista Mateo Morral, autor del famós atemptat contra Alfonso XIII, quan desfilava en la seua carrossa nupcial a Madrid. Els nous mètodes d'identificació sorgits en la època també eren del seu interès: la ressenya antropomètrica i les empremtes dactilars. A partir del 1907, mantingué una fluida correspondència amb Juan Vucetich i Federico Olóriz, i realitzà nombroses publicacions per a presentar els seus mètodes i defensar l'ús de la dactiloscòpia en una gran varietat d'activitats de la vida social, des de les presons fins a la policia científica, i també per activitats comercials o bancàries. Era, com Olóriz, partidari d'identificar tota la població mitjançant l'ús universal de les empremtes dactilars.

Il·lustració 3. Empremites dactilars de Antonio Lecha Marzo realitzades per Juan Vucetich durant la seua visita a Madrid l'any 1913.

Lecha Marzo finalitzà els seus estudis el 1910 amb un premi extraordinari de llicenciatura i el 1911 va ser nomenat metge de sanitat militar. Gràcies a una beca de la Junta d'Ampliació d'Estudis, Lecha Marzo va poder estudiar en l'Institut de Medicina Legal de Lieja, on va preparar noves publicacions sobre identificació mitjançant empremtes dactilars en col·laboració amb Henri Welsch (amb qui publicà un manual de dactiloscòpia) i mitjançant les empremtes dels palmells de les mans, amb Eugène Stockis. Aquest fou el tema central de la seua tesi doctoral que defensà l'octubre de 1912.

Després de ser nomenat professor auxiliar de medicina legal en la Facultat de Medicina de Madrid, començà a treballar amb el catedràtic d'aquesta matèria, Tomás Maeste, amb el qual mantingué una intensa col·laboració en el seu laboratori de medicina legal, i en les sessions de la Societat Espanyola de Biologia, en la qual va presentar diversos treballs, i, a partir del 1914, en el nou Institut de Medicina Legal i Toxicologia. També col·laborà amb l'Institut Criminològic i impartí cursos de dactiloscòpia en l'Escola de Policia de Madrid, sota la direcció del famós inspector Ramón Méndez Alanis. Fou l'amfitrió de Juan Vucetich, creador del sistema d'empremtes dactilars a Argentina, quan visità Madrid al final del 1913. El maig de 1914, la seua carrera acadèmica va culminar amb el seu nomenament com a professor de medicina legal a Granada, que combinà amb les seues col·laboracions amb Maestre a Madrid. Posteriorment, en el curs 1917-1918, es traslladà a la Facultat de medicina de Sevilla.

En els últims anys de la seua vida, Lecha Marzo continuà publicant sobre els seus temes de joventut i fou requerit per la justícia per a elaborar informes pericials sobre psiquiatria forense i identificació de cadàvers. El seu cas més famós va ser la identificació de les restes d'un esquelet trobat a una casa del carrer Cuesta del Rosario, a Sevilla. El jutge sospitava que podia pertànyer a un cobrador d'una casa de comerç misteriosament desaparegut el setembre de 1877. Lecha Marzo aprofità aquest cas per a mostrar les possibilitats que oferia la medicina legal per a presentar proves als tribunals “encara després

Il·lustració 4. Amb els alumnes de medicina legal de la facultat de Valladolid. 1915.

Il·lustració 5. Detall de l'exposició. Correspondència a Antonio Lecha Marzo.

de quaranta anys de realitzat el crim”. També va fer contribucions a la tanatologia forense, en particular als mètodes per a diagnosticar la mort de manera segura. Segons descriu en el seu *Tratado de autopsias*, una de les obres que poden veure's en l'exposició, Lecha Marzo proposà emprar “un full de paper de tornassol aplicat sobre el globus ocular, per sota de les parpelles”. El full presentava “la coloració blava en el subjecte viu” (per ser un medi bàsic), mentre que “al cadàver, no s'observa canvi de coloració o s'hi observa coloració roja”, a causa de l'acidesa. L'assaig aviat va ser adoptat per molts metges forenses que comprovaren la seua eficàcia i fiabilitat.

A partir del 1910, una vegada finalitzats els estudis de medicina, Lecha Marzo realitzà treballs sobre els estudis en torn de l'origen de la vida i la química col·loïdal. Aquests treballs implicaven l'ús de reactius químics i observacions microscòpiques, connectats, almenys des del punt de vista de la metodologia, amb les seues investigacions de microquímica toxicològica i la detecció de taques de sang i semen. Mantingué correspondència amb diversos autors sobre aquesta qüestió, en particular amb Alfonso L. Herrera, qui emprà l'expressió “plasmogènia” per a referir-se a aquestes investigacions, i Israel Castellanos, editor del *Boletín del laboratorio de plasmogenia de la Habana*. En una de les cartes, que es conserva ara a la biblioteca Vicent Peset Llorca, Herrera felicitava Lecha Marzo pel “mèrit i oportunitat” dels seus treballs i el convidava a prosseguir-los “amb tot el deler”, malgrat les crítiques i les dificultats.

Les seues investigacions en aquest i uns altres terrenys es van veure aviat interrompudes per la malaltia. Després d'un viatge a Barcelona l'estiu de 1918, on pensava poder accedir a la càtedra de medicina legal, va caure malalt durant alguns mesos. Una vegada recuperat reinicià el seu treball com a professor, demanà una nova beca a la Junta d'Ampliació d'Estudis, impartí conferències de divulgació i començà la publicació del primer fascicle del seu *Tratado de Medicina Legal y Toxicología* al principi del 1919. Tots aquests projectes es van veure frustrats per la seua mort el 19 de maig de 1919.

L'exposició organitzada per Mabel Fuentes, estudiant del màster en Història de la Ciència i Comunicació Científica, està organitzada en seccions que presenten quatre aspectes de l'activitat de Lecha Marzo: la realització d'autòpsies amb finalitats mèdiques legals; la correspondència amb una gran quantitat de personatges rellevants de la seua època, incloses diverses cartes postals amb les seues preparacions microquímiques; la seua relació amb els estudis de criminologia de l'època, amb obres de Cesare Lombroso i Adolphe Bertillon; i la seua participació com a pèrit en la resolució del crim del carrer Cuesta del Rosario de Sevilla, el cas més famós en el qual va participar. Tots els llibres, el manuscrits i els objectes procedeixen de la biblioteca Vicent Peset Llorca i de la col·lecció científicomèdica de la Universitat de València, del Museu de l'Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència "López Piñero".

José Ramón Bertomeu Sánchez
Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència "López Piñero"

Per saber-ne més:

Bertomeu Sánchez, J.R., & García Ferrari, M. 2018. Huellas dactilares a través del mundo transatlántico: las vidas paralelas de Juan Vucetich y Federico Olóriz. *Dynamis*. (en pub.)

Burney, I., & Pemberton, N. 2016. *Murder and the Making of English CSI*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Campos, R., Martínez Pérez, J.M. et al. 2000. *Los ilegales de la naturaleza: medicina y degeneracionismo en la España de la Restauración, 1876-1923*. Madrid:CSIC.

De Meer Lecha Marzo, C. (1985): *Antonio Lecha Marzo (1888-1919): contribución al estudio de la Historia de la Medicina Legal contemporánea*. Valladolid: Tesis doctoral.

De Meer Lecha Marzo, C. (1988): Antonio Lecha Marzo y la Junta para Ampliación de Estudios. In José Manuel Sánchez Ron (ed.) (ed) *La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas*, Madrid: CSIC.

Ginzburg, C. 1994. *Mitos, emblemas e indicios: morfología e historia*. Barcelona: Gedisa.

Martínez Pérez, J. (1991): “El estudio médico-legal de las manchas de esperma en la obra de Antonio Lecha Marzo (1888-1919): un reflejo de la medicina legal española de su época”, en *V Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas*. vol 1, 1183-1198. Murcia: D.M.-P.P.U.

Martínez Pérez, J. (1991): “La contribución de Lecha Marzo a la tanatología médico-forense”, en *Actas del IX Congreso Nacional de Historia de la Medicina*, 1429-1442. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.

Il·lustració 6. Emprems palmars. In Los dibujos papilares de la palma de la mano como medio de identificación, Madrid, Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, 1916.